

SZUBJEKTÍV PÁRHUZAM A TALPRA ÁLLÁSRÓL

Szakály Sándor: *TALPRA állás TRIANON után*

■ Miközben e sorokat írom, visszaemlékszem Szakály Sándornak a Magyar Tudomány Ünnepe Erdélyben 2018-as konferencián tartott előadására, mely a Trianont követő magyarországi politika vágyairól és lehetőségeiről szólt. Ezt követően értesültem a betegséggel folytatott küzdelméről, és csak remélni merem a távolból, hogy ezt a háborút meg fogja nyerni. A kézirat lezárta-kor úgy tűnik, hogy ez sikerült; azzal együtt, hogy a koronavírus-járvány által generált körülmények is nehezítették dolgát, ezt talán nem szükséges részletezni, miért és hogyan: mindannyian megéltük a félelmeket és korlátozásokat. Ezért is külön öröm volt számomra kézbe venni tavaly megjelentetett kötetét, ami több írását, illetve vele készített interjúkat tartalmaz. Jobban mondva szerkesztését tekintve a kötet három részre oszlik: interjúk, esszék és tanulmányok. Ebben a sorrendben.

Az interjúk egészet érdeklődéssel olvastam, mert különösen tanulságosnak érzem érett történészek személyes visszaemlékezéseit, élményeit, aminek láttatása az érintett szakmai felkészültsége által sajátos dimenziót kapnak az események. A mikrohistoria központi eleme maga az individuum, és az események mi-értjét értő elme némelykor önkéntelenül, akár általa nem érzékelve, a tudatalattiban is meggyökerezett módszertannal képes a személyes érintettséggel is rendelkező esemé-

nyekről írni, és amennyiben ez érzékelhetővé válik az olvasó számára, plusz szakmai érzést jelentenek. Ennek megfelelően olvasom élvezettel Szerencsés Károly részben életrajzi, részben a közelmúlt meghatározó eseményeire reflektáló esszéit, Kövér György családtörténethez és egykori tanáraihoz kapcsolódó gondolatait, meglátásait, Jeszenszky Géza reflexióit a kilencvenes évek magyar külpolitikai lehetőségeiről, vagy akár Murádin János anekdotáját arra vonatkozóan, hogy lett a *Padovától Trianonig* című Ormos Mária-könyv bédékker a magyar–román határon. Ennek megfelelően olvastam a Szakály Sándorral készített interjúkat is. Az interjúk között akadnak életútinterjúk is, ezek nagy része viszonylag a közelmúltból származik, a betegségből felgyógyulását követő időszakból, egy olyan periódusból, amelyben az ember automatikusan is reflektál múltjára, eredményeire, hátralevő terveire. Vannak azonban olyan interjúk is, amelyek egy-egy ünnepi alkalommal készültek – mint például a Széchenyi-díj átvételekor –, mások, és ezekből van a legtöbb, a magyar történelem egy-egy meghatározó momentumára kapcsán nyújt teret Szakály Sándornak arra, hogy szakemberként kifejttesse véleményét. Ilyen momentumok a trianoni döntés, a Károlyi-kormány tevékenysége, a magyar haderő újjászervezése a Horthy-korban, a Bethlen-kormány tevékenysége és szerepe a Trianon

utáni Magyarország újjáépítésében, vagy éppenséggel egy sportmúzeum létesítésének ötlete kapcsán. Túl azon, hogy a szerző kifejheti ismereteit és értékrendjét az interjúban felmerült kérdések kapcsán, nagy szerepet kap a szubjektív mikrohistoria, az egyéni sors. Olyan aspektusokba kap betekintést az olvasó, mint a családi örökség, a szakmai elhivatottság, a témaválasztás kérdése és az, hogy adott korban mi számít „kényes” témának, amelyektől a felelősségértrendelkező, idősebb és tapasztaltabb szakmabeliek óvni próbálják a történetírás ifjú titánjait. Valamikor azt gondolhattuk, hogy ennek a jelenségnek 1989-cel vége, de napjainkban talán hangsúlyosabban van jelen, mint korábban, és ennek megértésére is – mivel nagyon ritkán merül fel beszélgetések során a probléma – érdemes reflektálni az olvasónak.

Amennyiben ki kellene emelni az interjúk közül egyet, nehéz helyzetbe kerülne az ismertetés szerzője, mivel a kiemelt rész általában vagy nagyon különleges kell, hogy legyen, sajátos információt kell hogy tartalmazzon, vagy pedig éppenséggel a koncentrált esszenciája kell hogy legyen a kötet általános mondanivalójának. Talán a *Kicsit jobb képet kellene festeni magunkról* című, 2021. február 9-én a *Mandineren* megjelent interjút emelném ki e vonatkozásban. Két gondolatot érzek érdemesnek ebből kiemelni, amelyek illusztrálják Szakály Sándor történész habitusát: „Néhai barátom, Gosztonyi Péter mondta mindig: a történész nem bíró, nem bírói ítéletet kell megfogalmaznia. A történész feladata, hogy bemutassa azokat a helyzeteket és körülményeket, amelyek között az adott döntések megszülettek. Meg kell próbálni beleképzelni magunkat a döntéshozók helyzetébe, meg kell próbálnunk az alapján gondolkodni,

hogy mennyi és milyen információ állt a rendelkezésükre” (29.). És egy másik gondolat a magyarság önképe kapcsán: „Nekünk kicsit jobb képet kellene festenünk magunkról, mint amit lefestünk. Ez nem azt jelenti, hogy hiteltelennek kell lenni, a kettő közt nagy a különbség. Az emberek döntő többsége az ismereteit egy ország múltjáról – főleg egy külföldi – nem a vaskos történelmi munkákból meríti, hanem a médiából. Itt főként az elektronikus médiára, televízióra, közösségi médiára gondolok. A Kádár-rendszer alatt több történelmi film készült a magyar régmúltról, mint most...” (33.)

A kötet második nagyobb egységét Szakály Sándor esszéi jelentik, vagyis ezekből egy válogatott csokor, amelyekben a szerző olyan kérdésekben fejt ki véleményét, mint Horthy Miklós kormányzóvá választása (és az ennek kapcsán felmerülő kérdés, miszerint Horthy személyére létezett-e reális alternatíva), a Párizs-környéki békék jellemzői, a Szovjetunió elleni hadba lépés kérdése (mennyire volt elkerülhető vagy elkerülhetetlen a hadiállapot beálltának bejelentése), a Don-kanyarbeli katasztrófa, Budapest ostromának szovjet percepciója vagy a kommunizmus öröksége és ennek kísértése napjainkban.

A harmadik nagy egység, a *Tanulmányok*, a legterjedelmesebb és az akadémiai szintű történetírás szempontjából nézve a kötet legértékesebb része. Tematikája, az előző két egységhez viszonyítva, beszűkül, specializálttá válik: a huszadik századi magyar hadtörténet elemei kerülnek előtérbe. Tulajdonképpen akár szintézisként is lehet tekinteni ezt a részt, mert az idők során különböző kiadványokban megjelentetett írások lineáris sorozatot alkotnak, kronológiai és tematikus szempontból nézve egyaránt. A sor indul az el-

só világháborús katonai összeomlás és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának kérdésével, majd relatív részletességgel – amennyi az erre szánt pár oldalon elfért – a Magyarországi Tanácsköztársaság rövid életű Vörös Hadseregétől egészen a Magyar Nemzeti Hadsereg, majd a magyar királyi honvédség létrehozásáig. Külön színfoltot képeznek az életrajzi tanulmányok, biográfiai vázlatok Róder Vilmos és Vattay Antal, két, a szélesebb közönség által kevésbé ismert, mégis jelentős magyar tábornok esetében (Róder honvédelmi miniszter is volt a Darányi-kormányban, Vattay Antal altábornagy pedig Horthy kormányzó bizalmas köreiből tartozott, és nagy szerepet játszott a második világháború eseményeiben, többek között a varsói felkelőknek nyújtott indirekt segítség is a nevéhez köthető). A kötet két zárótanulmánya a Honvéd Ludovika Akadémia tisztképző felsőoktatási intézmény és jogutódainak parancsnokairól szól, és függelékként komplex személynévmutató és földrajzi névmutató egészíti ki a fő szöveget.

Végigolvasva az interjúkból, esszékből és tanulmányokból készült válogatást, melyek a Szakály Sándor betegségéből történő talpra állását követő időszak termékei, a kötet cím kapcsán is megfogalmazódik, akár önkéntelenül is, néhány gondolat. Nem nehéz felfedezni a párhuzamot a Trianont követő magyar talpra állás és Szakály Sándor talpra állása között. Maga a szerző ajánlójában a következőképpen fogalmaz:

„Az itt közölt interjúk, cikkek és tanulmányok a talpra állás utáni hónapok »termései«. Sok nehézség és néha szenvedés közepette születtek, de talán megérte megírni azokat. Megerősítettek abban, hogy érdemes ismét nekifogni. Ezekben az interjúkban, írásokban is ugyanúgy vélekedem a múltunkról, mint egykoron. A korábbi – mintegy négy évtized alatt megjelent – írásaim esetében is a legjobb ismereteim és tudásom szerint fogalmaztam meg a gondolataimat, s tettem ezt most is.” Kívánom Szakály Sándornak, hogy még hosszú ideig közöljön hasonló írásokat.

Lakatos Artur

ARCOK A TÖRTÉNELEM TÜKRÉBEN

Borsi-Kálmán Béla: *Változatok az „aha-élményre”.* Írások a magyar–zsidó együttélés (és a magyar–magyar kapcsolatok) tárgyköréből

■ Humán tudományos berkekben mára már közhely, hogy személyesség nélkül hiteles értelmezői nézőpont nem létezik. Tudjuk azonban, nem mindegy, hogy az értelmező hogyan bánik saját személyességével. Élhet, de vissza is élhet vele. Utóbbi esetben akár sérelmeink igazolására is feljogosítva.

Az igazi kihívás viszont a személyes érintettség révén egy olyan közép pozícióját felvenni, ahonnan széles kilátások nyílhatnak. Amikor a személyesség prizmája egy gazdag fénytörésű látvány letéteményese. Ez esetben mérlegelésre, tiszta látásra, a megértésre indíthat. Sokszor épp azáltal, hogy előítéleteinket teszi felül-